

Проф. др Чедомир М. ЛУЧИЋ*

СТВАРАЛАЦ КАО САМОИЗДАВАЧ

(Поводом три самостално објављене књиге проф. др Богумила Храбака: *Никшић до њочейка 19. вијека*, Београд 1997; *Фоча до краја 18. века*, Београд 1999. и *Подгорица до њочейка 19. вијека*, Београд 2000.)

У времену смо кад се на (донедавно "нашим") јужнословенским просторима претрпавамо разноврсним новосклопљеним (обично мистификаторским) наводно "научним сазнањима" и "открићима". У, безгранично циљној, политикантској жеђи иде се толико далеко да нам и идентитет прекрајају, освајајући нас бестидним лажолажјем.

Стога је данас ријетко (и право научно освјежење) добити књигу која припада реалкритичкој историјској школи. Овакво размишљање, сасвим разложно, наметнуло ми се кад су ми поклоњена три вриједна остварења познатог научника академика Богумила Храбака (с правом званог "Силос докумената") и кад обећах да ћу о њима писати. Ово тим више што је писац све три књиге (*Фоча*, *Никшић*, *Подгорица*) објавио у ауторској режији и тиражу од по 200 (за Никшић 300) примјерака.

Десило се (иако овај ажурни научник, вјероватно, то није имао на уму) да је тиме скренуо пажњу свима који се вежу за научни објективитет.

Отуда се и намећу нека, сасвим умјесна, питања. Зар је овај упорни (иначе њежног здравља) истраживач, чија радна енергија ни у 8. деценији не престаје, морао истраживати о својему круху? Зар је требало да од (ионако скромних) пензионих припадљности одваја да би књиге штампао?

Слиједио би наизглед чудан одговор: Јесте! И требало је! Морао је, јер припада оној генерацији научника (која већ тихо нестаје) чији је основни и први принцип: објективно сазнање и презентирање, па тек остало. Требало је, јер не припада онима који се држе девизе "Колико пара толико и музике". Научно сазнање његова је духовна храна, која га

---

* Аутор је научни сарадник у Историјском институту Црне Горе.

подстиче и охрабрује, а свако друго (посебно калкулантско) размишљање споредно му је.

Свјестан својих сазнајних вриједности, није порочан да би подлегао самореклами. Али, хтио или не, овим начином публикавања скренуо је пажњу на друштво које губи осјећај за праве научне творевине. На жалост, такве подухвате попада нам прашина, која ће се (кад некад буду објављени) *згуснути у тамну мрљу нашег саморекламерског ововремена*. Ко ли ће тада (адвокатски измишљајно) "бранити" овакве "поступке". Биће то, заиста, поуздано свједочанство о незрелости расуђивања. Сметале ове ријечи некоме или не, оне су незаобилазна реал-неминовност. Но, вратимо се научнику Храбаку и његовом остварењу сажетом у поменуте три књиге.

Да ми (макар и умишљајно) не би било пребацивано зашто о њима пишем приказ заједно, напомињем да је и то жеља њиховог писца. Не знам да ли је и при том имао намјеру да (у својој скромности) текстуални простор буде уштеђен. Но, било како било, и то је једна од његових вансеријских карактеристика. Мислим да за то има и основа, јер су књиге о поменутим насебинама (варошима) писане уз коришћење исте научноистраживачке методологије. То је и пожељно и разумљиво кад се зна да се аутор определио за едициони циклус насеља, те се можемо понадати и новим сличним подухватима.

Никшић је прва књига из ове серије и већ је стекла репутацију у научним круговима. Пошто је о њој веома похвално писано, осврнућемо се укратко. Овдје је научни замах писца дошао до пуног изражаја, што потврђује да је имао далеко више података. То је и разумљиво кад се зна да је (још од антике) овај крај био и транзитно ефективан и привредно интересантан. Овуда (преко Андербе) каравански пут је повезивао приморје Јадрана и од Епидауруса (Травунијом и даље уз Требишњицу) водио за долину Зете и Скадарску котлину. Тјеснацем Дуге везивао се за гатачки крај. Планински склоп сјевера давао је Никшићу посредничко обиљежје у привређивању током српског средњовјековља, а слично је остао и у добу кад је био спона херцеговачких кадилука. Стога је нормално да је за ово насеље коришћен шири библиографски материјал. Пратећи садржајни ток, уочљиво је да је иза првог поглавља (Никшићки терен у античком и постантичком добу) аутор у другом (Оногшт и Никшићи од раног средњег до пред крај 16. века) почео да се стваралачки загријава. Пошто се осврнуо на средњовјековље до турских освајања, а затим и у њиховом добу, размахнуо се приликом излагања везаног за ослободилачку борбу Никшића од Грдановог устанка до краја Морејског рата (1595-1699. године). Овдје је темпорално изнесен низ врло занимљивих података на основу којих се види колико је поменуто стогодиште било бременито разним збивањима која нијесу могла мимоићи Никшић ни као раскрсно средиште ни као градску утврду. У четвртој глави обрађен је Оногшт и племе Никшићи током 18. вијека. На крају (у петом поглављу) дат је осврт на прилике никшићког краја током 16, 17. и 18. вијека. На крају су додаток и скраћенице. Књигу је посветио свом дугогодишњем сараднику и пријатељу Глигору Станојевићу.

Фоча је друга књига из ове серије. Садржи десет поглавља, што даје пуну прегледност ове вароши до краја 18. вијека. Обрађена тематика везана је за: географски положај и развитак насеља, древну прошлост Фоче, Фочу у средњем вијеку (опште прилике, задуживања у Дубровнику, привредну дјелатност, Дубровчане у Фочи током средњег вијека и рад власти у томе периоду), затим се обрађује Фоча у првом добу османлијске управе (1465-1550), гдје су приказане производња, размјена и опште управно-правне прилике. Поглавље: Фоча у зрелом добу османлијске владавине, тиче се, сем општих прилика, и осврта странаца и пословних веза, да би се (у шестом поглављу) прешло на улогу овог насеља у 18. вијеку. Наредни дио везује се за комерцијална питања. Такође, посебно је обрађен осврт на елементарне непогоде (кугу), док је у деветом поглављу приказано културно-просвјетно стање у овом средишту. Урбана позиција Фоче дата је у десетом, посљедњем поглављу. Извори и литература нијесу навођени посебно, већ у пратећем дијелу текста, тј. фус-нотама. На крају су дате скраћенице. Књигу је посветио рано преминулом пријатељу и сараднику Вуку Винаверу, што, као и у осталим случајевима, открива емоционалну страну овог научника, који своје научноистраживачке саборце не заборавља. У циљу, како исправно закључује, да доприне се обавези историјске науке "да нашу историографију приближи правцима историјског сазнања водећих европских земаља", зрело констатује да се "развијањем заједничке" југословенске државе нијесу ријешили национални проблеми, те да "поједине нације трпе тешке ударе од великог несавесног и незналачког света". Отуда је обрада прошлости са више аспеката (и посебно на локалним примјерима) често разрађена "порука савремености". Управо, на основу тога се и врши подучавање да изолационизам не иде у прилог ничијем напретку. Писац је тако ово дјело учинио не само корисним за научне кругове већ и веома поучним за све који желе да, на темељима објективне а критичке стварности, разбијају машталачко-тенденциозне илузије које нијесу никакав прави пут (не само у науци него ни у политици), већ обично срљање и губљење у сопственом незналачком талогу. За научника овог калибра "још је смешније кад неки босански медијевисти покушавају да буду 'модерни', па без специфичних статистичких вариабли, истресају из рукава процене о бројно знатном становништву босанских 'градова' пре средине 15. века", тим више што "неки пак налазе исте самоуправне тенденције таквих назова градова као у Западној Европи". Доводећи тако ред ствари на право мјесто, аутор значај Фоче узима од почетка 16. столећа, тј. кад је почео процес веће оријентално-турске урбанизације. Подводећи под критички суд досадашња (често површна писања) већине турских биљежника (па и Евлије Челебије) аутор је, у неку руку, дао и смјернице како треба радити на студијама локалне опције да би се уклопиле у мозаички склоп ширег историографског опсега. Тиме је показао зналачку пуноћу и на серијском прилазу оваквим научним изазовима, о чему, на ограниченом простору, писцу ових редака није лако направити свеобухватан приказ.

И приликом проучавања Подгорице овај научник је уложио непроцејени труд како би досегао и одгонетнуо бројне нејасноће из даљ-

них еона тога насеља. Међутим, и поред тако познате научне репутације, овдје није (што је и разумљиво) могао имати пуни замах на какав је, током рада, научио. Главни и једини разлог је: недостатак историјских извора. То објашњава чињеницом да је ова варошица "својим географским положајем остајала по страни регистратурама приморских градова". Другим ријечима, дуго је била мање важна (или скоро и неважна) насебина, посебно у ширем транзитно-трговинском промету, да би се по главнијим архивским центрима сачували релевантни историјски извори. Прихватајући се ове теме, ипак није насјео на мистификационе понуде низа самозваних (особито "самоувјерених") тзв. "свезналица" (који нуде "све", а у ствари само празнину). Остао је на научном нивоу какав се и могао очекивати. Ако је и наводио неке од таквих "доказа", није се одао лабилности да стоји иза њих, а неријетко их је стављао као материјал сумњиве провенијенције, зато ће и многи од таквих "истраживача" пронаћи себе те (ако теже научној мисли) из тога извући поуку да "факта из рукава" не воде ничему. Напротив, више одвлаче у недоумице и кошмар. Читајући књигу стиче се утисак да је у њој "исцијеђено" што се могло у постојећим околностима. Методолошки приступ био је, наравно, исти као у претходном случају. У првој (изворном грађом оскудној) глави дата су нека занимљива размишљања о Зети као насељу на ушћу Рибнице. Она иницирају на даље научно (а не измишљајно) проучавање. Иза тога су описивана политичка збивања и привреда Подгорице у 14. и 15. вијеку. И овдје се увиђа недостатак грађе, но, и поред тога, обрађивани су општи животни услови у оквиру тимарског система са освртом на етно-вјерски састав. Четврти дио књиге приказује Подгорицу у опсегу привредно-трговинских и политичких збивања током 17. вијека. Приближно иста тематика обрађивана је и у поглављу: Подгорица у 18. вијеку. Ту је истакнут и одјек кључних и пресудних догађања везаних за историју Црне Горе и Брда (ван чијег склопа је било ово насеље). Обрађујући ту етапу аутор се није ограничио само на крај поменутог стољећа, већ (што је и разумљиво) наставља да континуитетно везује збивања у временској размеђи од 1797. године (и пада Млетачке Републике) до Наполеоновог краха 1814. године. Хигијенско-здравствене прилике обрадио је у посљедњем (шестом) поглављу. Литература и извори навођени су током излагања (у фус-нотама), а на крају су дата значења скраћеница. По инертном обичају књигу је посветио колеги и пријатељу Новици Ракочевићу, иначе, до краја живота, поузданом сљедбенику критичке историјске мисли и његовом претходнику Николи Шкеровићу, писцу монографије о Подгорици.

Најзад, за очекивати је да писац ове серије насеља настави (као што и најављује), чиме ће наука сигурно добити, а надајмо се да ће се и издавачи присјетити те преузети материјалну страну и ангажман око објављивања. За претпоставити је да овакав труд неће остати незапажен. Уз честитке аутору очекујемо нове подухвате.